

T. C.
Ege Üniv. Fen Fakültesi
ZOOLOJİ KÜRSÜLERİ
Kitaplığı
D. No. 1615

LÜTFİYE HANIMI ANARKEN

Prof. Dr. YUSUF VARDAR
(Ege Üniv. Botanik Kürsüsü)

Kim ne derse desin ben kişilerin kaderi gibi, meslek ve bilim dallarında da belli bir kaderleri olduğuna inanırım. Böyle bir kaderin varlığına inanış açısından incelenince; Yurdumuzda bazı bilim dalları gibi,

Lütfiye Rüştü İRMAK
(Aktif Doçentlik günlerinde)

kadersiz oluşta Botanik'in epey başta gelen bir durum arzettiği anlaşılır. Maalesef yurtda botanik biliminin bu kadersizliği elân sonlanmaya doğru yönelememiştir. Halbuki bu gün dillerde olan yurt kalkınmasının öngördüğü tabii kaynakların harekete getirilmesinde en önemli faktörlerden biri, yeter derecede gerçek hüviyetiyle Botanikçiye her devirden çok ihtiyaç içindeyiz. Bu yönden botanik dalında yıllardır sü-

re gelen bu kadersizliğin etkilediği bu sonuçtan içimizin sızlamaması mümkün değildir. Zira bu yüzdendir ki Dünyanın Moleküler Botanik peryoduna girdiği bu günde biz el'an klasik botanik sorunlarımızı bile tümü ile ele almış olmaktan uzak bulunuyoruz. Yurdumuzda botanik'in bu kadersizliği yenebilmesi nedenlerine bir başka yazımızda değinmek istiyoruz. Bu yazımızda bu kadersizlik zincirinin son halkası sayılabilecek bilim dalımızın büyük kaybı, *Lütfiye* hanımın anısı vesilesi ile değinmek istedik.

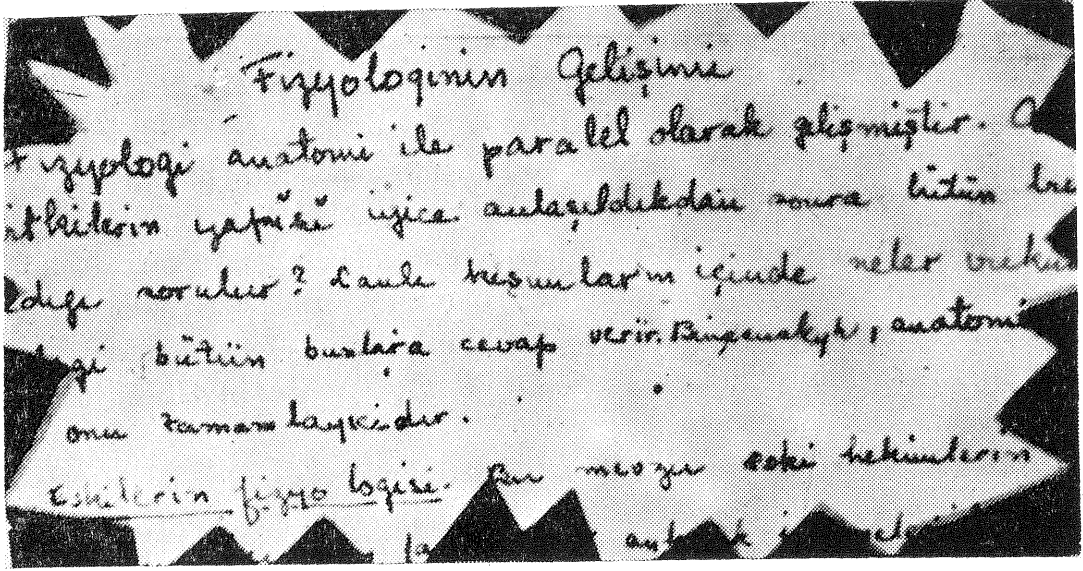
Şüphesiz yurdumuzda botanik dalının bu kadersizliğinin çeşitli nedenleri vardır. Fakat kanımıza göre bunun en önemli nedenlerinden biri de bu bilim dalında yeter sayıda değerli kişilerin cezbedilme ve tutunabilme şartlarının sağlanamamış olmasıdır. Bunun için bu bilim dalının yurdumuzda kısa tarihçesine göz atıldığında bu dala katılanların sayısının pek az olduğu ve bunların da pek çoğunun çeşitli etkiler altında yön değiştirdikleri, direnen bir kısmının da ağır çalışma havası içinde sıhhat ve hayatlarını kaybettikleri saptanır.

Bilim dalımızın kıymetli üyesi *Lütfiye Rüştü Irmak* çok sevdiği botanik dalında direnip bilim hayatına devam etmek isteyip bu yolda sıhhat ve hayatını kaybeden değerlerin biridir.

İstanbul Üniversitesinde 30-40 yıldan beri Tabii İlimler öğrenimi yapan bütün kişilerin ufak tefek hali, anlayış ve zekâ ile cıvı cıvı parlayan gözlü, derin bir tevazu içinde içten içten bilim kaynayan ve bildiklerini durmadan kıskanmadan etrafa saçan *Lütfiye* hanımı hörmetle hatırlanmamasına imkân yoktur.

Lütfiye hanım hakikaten soyadının ifade ettiği gibi bir ırmaktı. Tıpkı taşkınlık gösterip etrafını tahrip etmeyen, haricen yolunda sakin sakin akıp, için için durmadan kaynayan ve uzandığı ovaya bereket saçan bir ırmak gibi, *Lütfiye* hanım da dinlenmeden ve yorulmadan bilgisini ve hünerini saçtı durdu. Ne yazık ki talebeleri bu bilgi ırmağın- dan kana kana içmeye vakit bulamadan en verimli çağında *Lütfiye Irmak*'ı kaybettiler Bu talebeleri için olduğu kadar biz onu seven ve anlayayan meslektaşları ve nihayet kadersiz yolunda ilerleyen botanik dalı için de doldurulması uzun yıllar mümkün olamayacak olan bir noksanlık olmuştur. Tanrı huzurunda tarafsız muhasebesini yapabilen hiç bir meslektaşımızın bu gerçeği kabul edemeyeceğini düşünemiyorum.

Çünkü gerçekler kolay kolay örtülemezler. *Lütfiye* hanımın botanik dalına büyük hizmetlerinin bir çoğu unutulabilse bile, İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsünün her köşesinde, dolap ve preparatında bulunabilen küçük inci gibi yazısı ile nakşettiği kurucu hizmetlerini ne kadar zorlanılsa da, yıllar kolay kolay silemeyecek ve onun maddî

Lütfiye Hanımın el yazısı

izlerin de büyük manevî değerini kuşaktan kuşağa ileterek, Lütfiye hanımın hatırasını daima yaşatacaklardır. Derin ızdırapların sonucunda, acılar içinde kıvrandırıcı ve eritici bir hastalık sonunda 20 Şubat 1963 günü ebediyen aramızdan ayrılan Lütfiye hanım; 8.IV.1910 da Çanak-kale ilinin Biga ilçesinde doğdu. Babası ticaretle iştigal eden Bekir oğlu Mehmet Rüştü, annesi kereste tüccarı Gemicizade Hacı Halis Efendi'nin kızı Emine hanım idi. Lütfiye hanım 5 yaşından 7 yaşına kadar o zaman Maarif Teşkilâtında bağlı olan Boğa Ana Okuluna gitmiş, ailesinin İstanbul'a hicret etmesi üzerine iptidaî mektebin dördüncü ve beşinci sınıflarını İstanbul'da Bezmialem İnas Sultanisinde okumuştur. İki sene evde oturup müzik dersleri aldıktan sonra kendi ısrarı üzerine 1925 de Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne kaydettirildi. Lütfiye hanımın katıldığı giriş imtihanlarında umumî bilgisi kâfi görüldüğünden orta kısma değil doğrudan doğruya lise ihzarisine kabul edildi.

Kolejde okurken ana dal olarak biyolojiyi seçen Lütfiye hanım 1931 de mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Darülfünunü Fen Fakültesi Tabiiye Şubesine kaydoldu. Bu süre esnasında Amerikan Kız Koleji'nde biyoloji asistanlığı yaptı.

1933 te İstanbul Üniversitesinin kurulması üzerene Genel Botanik Enstitüsüne talebe asistan olarak alındı ve 1934 te Darülfunun Tabiiye Şubesinden mezun olup ve Genel Botanik Enstitüsüne asil asistan olarak tayin edildi. 1938 de «Canlı nebat hücrelerinin şeker permeabilitesi üzerine

ionların liotropik tesiri» adındaki teziyle doktora imtihanını verdi ve 1939 da Genel Botanik Enstitüsünün baş asistanlığına yükseltildi.

1943 te «*Su permeabilitesinin sıcaklık katsayısı hakkında araştırmalar*» isimdeki teziyle Genel Botanik Enstitüsü doçentlik imtihanını veren Dr. L. Irmak enstitüye eylemli doçent olarak tayin edildi.

1946 da İstanbul Üniversitesi tarafından Birleşik Devletler Missouri Üniversitesine gönderildi. Burada research associate olarak, hücre fizyologu Dr. Mazia'nın yanında bira mayası hücrelerinin kalsium metabolizması üzerinde iki sömestr çalıştıktan sonra 1947 de Yale Üniversitesi Bitki Fizyolojisi hocası Prof. Dr. P. Burkholder'in lâboratuvarında çalışmalarına devam etti.

Karaciğerinde ilk hastalık belirtileri dolayısıyla yurda 1948 yılı sonunda dönen Dr. Lütfiye Irmak, 1950 yılında tedavi için gittiği Almanya'da Münih Üniversitesi Patoloji Enstitüsünde Prof. Huck'un lâboratuvarında çalışmalara katılarak bilim faaliyetlerini aksatmamaya çalıştı. Avdetinde çeşitli mesailerini yayınladı.

Türk Biyoloji Derneği ve Türk Kanser Radyo Biyoloji Cemiyetleri ile Amerika NeNbat Fizyologları ve Sigma Delta İpsilon Fenciler Derneğinin üyesi olan Dr. L. Irmak sosyal faaliyetler bakımından da daima canlılık göstermiştir. Amerika'ya gidişi vesilesi ile Dr. L. Irmak hakkında kendisinden malûmat istenen Amerikan Kız Koleji Müdüresi «Türkiye'den tek kadına böyle bir şans tanınsa buna her bakımdan layık olan Lütfiye Irmak'ı hararetle tavsiye ederim.» deyişini her zaman gurur ve üzüntüyle karışık bir hisle hatırlarım.

Yıllarca Bitki Anatomisi, Hücre fizyolojisi, Bitki Coğrafya ve Ekolojisi, Biyoloji tarihi ve kriptogam uygulaması faaliyeti ile öğretim bakımından büyük hizmetler ifa eden Dr. L. Irmak'ın tercüme ettiği Bitki Fizyolojisi ve Kriptogam kitapları ile bu hizmeti el'an devam etmekte ve uzun bir süre daha devam edeceğe benzemektedir.

Yayınlamış olduğu 6 orijinal çalışması, Prof. Ruhland'ın Handbuch der Pflanzan Physiology, Belehredackin Temperature and Living Mater ve Lundegararak'ın Klima und Boden gibi bilim dalımızın klasik kitaplarında çok olumlu yankılar bulmuşlardır. O zamanlar bazı meslektaşlarımızın biraz ihtiyatsızca beyanlarına vesile olan «*Photosynthesis by isolated chloroplast*» adlı çalışmasını özel bir önemle hatırlatmak isterim. Çünkü bu tarihten sadece bir iki yıl sonra bazı farklı teknikle ulaştığı sonuçlarını yayınlayan Prof. Arnon bu sonuçları ile büyük isim yapmış ve ölümünden sonra Lütfiye Irmak'ı bizlerden sormuştur. Bu hâle, bizim meseleler karşısındaki umursamazlığımıza üzülmemek elden gelmiyor.

Doç. Dr. Lütfiye Rüştü Irmak'ın yayımlarının listesi :

- 1 — Canlı nebat hücrelerinin şeker permeabilitesi üzerine iyonların liyotropik tesiri
(The lyotropic effect of ions on the sugar permeability of living plant cells).
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası 3 (4): 334-372. 1938.
- 2 — (*L. Brauner*'den çevirme) Nebatların büyüme ve hareket fizyolojisi. İstanbul 1940.
- 3 — (*L. Brauner*'den çevirme) Nebatların metabolizma fizyolojisi. İstanbul 1939.
- 4 — Su permeabilitesinin sıcaklık katsayısı hakkında araştırmalar. (Studies on the temperature coefficient of the water permeability.) İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası Seri B 8 (3): 201-228. 1943.
- 5 — (*E. Altınlı* ile) Geyikçeli (Kayseri) Diatomiti (A note on Diatomaceous Earth from Geyikçeli «Kayseri vilâyeti» Turkey. İstanbul Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B 11 (2): 131-134. 1946.
- 6 — (*L. Brauner*'den çevirme) Kriptogamların sistematigi ve evrimi. İstanbul 1946.
- 7 — Kauçuk. Biologi 2(4): 162-164. 1952.
- 8 — Sonbahar Renkleri. Biologi 3(1): 1-3. 1953.
- 9 — Tütün yapraklarında kloroplast nişastasının hidrolizi ile bitkinin yaşı arasındaki ilgi (The relation between hydrolysis of chloroplast starch of tobacco leaves and the age of the plant). İstanbul Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B 20(1-2): 117-120. 1955.
- 10 — Tecrid edilmiş kloroplastlarda fotosentez (Photosynthesis by isolated chloroplast İstanbul Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B(20)4. 237-243. 1955.
- 11 — Genç ve ergin organlarda kloroplast büyüklüğü (The size of chloroplasts in young and mature organs). İst. Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B 21 (1-2): 139-143. 1956.

- 12 — Sıcaklığın hücre organelleri üzerinde formatif etkileri. *Bioloji* 6(4): 117-126, 1956
- 13 — Etiyolman ve plastidler (Etiolation and Plastids). *İst. Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B* 23(1-2): 1-4. 1958.
- 14 — Su ve Hayat. *Türk Biol. Derg.* 8(1): 11-16. 1958.
- 15 — Güneş ve Gölge Yapraklarının kloroplastları (The chloroplasts of sun and shade leaves). *İst. Üniv. Fen Fak. Mec. Seri B* 22(3): 1919-195. 1958.

Bütün bu çalışmaların haklı ve mesut sonuna Doç. Dr. *L. Irmak* ulaşamadı. Fakat şüphe yok ki bu çalışmaların zaman akışı içinde ve Botanik dalının mecrasını bulmada etkileri büyük olacaktır. Allah gani gani rahmet eylesin.